

GAVIN MAKREJ

Gospoda Engels

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Gavin McCrea

MRS ENGELS

Copyright © by Gavin McCrea 2015

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Posvećeno Injakiju

SADRŽAJ

Sadašnja mena	9
Sledeća mena	171
Poslednja mena	287
<i>In paradisum</i> *	377

* Lat.: *u raj*. Antifon iz katoličke rekvijemske mise koji hor peva dok iz crkve iznose kovčeg. (Prim. prev.)

SADAŠNJA MENA

1870

PRVO POGLAVLJE

Pošteno upozorenje

Septembar

Muškarce niko ne razume bolje od žena kojima se oni nisu oženili, a moje mišljenje – znano samo Bogu – jeste da među pojedinim muškarcima i nema velike razlike. Svejedno na kojoj je liniji i koje ideje prati, je li blage naravi, promućuran, je li vešt za jedan posao ili neki drugi, pošto u svemu tome i nema ničeg naročitog, a nećete pronaći čoveka koji nema ničeg što mu se može zameriti. Ono važnije, što prevazilazi zbir njegovih osobina – što razdvaja tužne i srećne situacije za onu koja mu na čuvanje poverava život – jesu pare što mu zveckaju u džepu. U konačnoj proceni, dobro i loše su jednako ništavni, a da ga preporuči preostaje jedino njegov novac.

Mlade devojke ophrvane snažnim osećanjima, i u potrazi za pogodnim subjektom nežne strasti, reći će da u njihovim mislima za novac nema mesta. One od sebe prave

izuzetke i propuštaju dobre prilike, pošto veruju da moraš osećati nešto, i da to nešto može biti čisto jedino ako se oseća prema siromašnoj osobi. Takvim devojkama kažem: prihvatite upozorenje. Ovaj svet je promenljiv, danas ne znamo šta će se sutra dogoditi i muškarac s kojim pođeš odlučiće gde ćeš se naći, bilo to na vrhu, na dnu ili već negde. Lepa osećanja koja će doneti ljubav neće moći da se mere s tegobama do kojih će dovesti siromah. Velika je verovatnoća da će zgodno momče koje te zaludi ispasti loša pogodba, slabić i bez ikakvih načela; veliki vernik zasigurno ima grešnu prošlost pa će te povući na dno; privlačni općinitelj će postati tvrdica i uporno tražiti da živiš od vazduha; oštrumni će tračiti sate u uverenju da ga drugi moraju izdržavati i nikada nećeš uživati u sreći koju si očekivala; uvek će nešto nedostajati.

Najbolji – jedini iskren način – biće da odložiš nade u vezi sa osećanjima i tražiš društvo imućnog muškarca, muškarca koji poznaje vrednost novca i dovoljno je ležeran s njim. Postaraj se da oseti tvoju vrednost, na dobar poslovan način traži njegovu zaštitu kao što on traži tvoju naklonost i nagrada će biti udobnost i spokoj, a u tome nema ničeg niskog ni sitničavog. Je li bitno što mu izgled nije jača strana ili što nije redak um nit izvrstan pesnik, kada je sam svoj čovek i tebe čini boljom?

Ovo treba uključiti u računicu.

Ljubav je zastarela ideja; izlizana vekovima. Postoji ono bez čega se može i ljubav je jedno od toga, hleb i toplo ognjište nisu. Zar je čudno što gomile dama, pravih dama, čekaju da se udaju za prvog pristojnog muškarca koji im ponudi pet stotina godišnje? Da, mlade cvečke, ne dozvolite da ostanete na polici istrošene robe. Ako morate žudeti za nečim, neka to budu osećanja, i neka se ta žudnja odvija u vagonu prve

klase poput ovog, a ne u jednom od onih smrdljivih kupea tamo pozadi, gde ćeš stajati ceo dan izložena vetru i zauvek zaprepašćena težinom života koji živiš. Stvori sebi pristojnu situaciju i prištedi ono što možeš, tako da ti, daj bože, jednog dana i ne treba muška pomoć. Uzmi to i budi zadovoljna, onda ćeš lepo putovati.

DRUGO POGLAVLJE

Na kućnom pragu

A nema sumnje da je ovo vagon visoke klase. Drvo, mesing, somot i ukrasi: vidim ih u jasnoj perspektivi i iako ovde sedimo od ranog jutra, um mi je bio tako daleko, odlutao je visoko u oblake, kao da to sad prvi put primećujem; kao da je naglo prodrila dnevna svetlost. Pružam ruku da gladih plišane draperije. Čačkam rese čipkanih miljea. Trljam ispolirana priručja. Vrtim čizmu po gustom tkanju tepiha. Izvijam vrat da bih videla ostale putnike, tako tihe, dobronamerne i upadljivo obučene. Ništa od ovoga nije mašta. Stvarno je. Došlo mi je do ruku i mogu ga oceniti.

S druge strane stola, na tapaciranoj klupi koju deli sa svojim knjigama i novinama, Fridrih izgleda uobičajeno: lice i nokti izribani da sijaju, razdeljak očesljan kao što to muškarci rade, uspravan stav, stopala položena na pod, a kolena raširena, zmija gurnuta niz jednu nogavicu pantalona; pravi gadžo.* On se vrpolti i pokušava da mi odbije pogled.

* Romski izraz za neroma. (Prim. prev.)

„Je li sve u redu, Lizi?“, upita.

„O, bajno“, kažem, iako sporo sklanjam pogled. Ne vidim nikakav zločin u tome što dama zastane da se divi.

„Lizi, *bite*“, * kaže on, šušteći novinama dok ih žustro širi i podiže da bi se zaklonio njima, „pokušavam da čitam.“

Zacokćem jezikom – za njega je sve na svetu ništavno ukoliko nije napisano – i okrećem se da gledam kroz prozor. Naposlju predeo brzo promiče, vetar i para, pa ipak nedovoljno brzo da bi mi bilo po volji. Što se više udaljimo, i još više, to bolje.

Svima sam zabranila da dođu na stanicu kako bi nas ispratili, jer nisam želela nikakve scene, ali naravno ona glupača Lidija se oglušila.

„Ne dozvoli da te ovo promeni“, rekla je stežući mi ruku i bacajući zabrinut pogled prema vozu kao da je zver koja se sprema da me proguta. „Pronađi prijatelja koji će te saslušati i nemoj da budeš sama. Nije dobro biti sam.“

Zagrlile smo se i ona se rasplakala. Stegla sam joj ruku, popravila joj kosu ispod šešira i rekla joj da je dobar prijatelj, najbolji.

„Pronađi svoje ljude, Lizi“, rekla je onda kroz suze. „Čula sam da ih ima u Sent Džajlsu. Sent Džajls, čuješ li?“

Sela sam unazad u vagon kako bih napustila ono mesto gledajući u njega. Odlaziti od nečeg poznatog, koliko god ono bilo nezgodno, izaziva nervozu i pretpostavljam da se zato ljudi mnogo ne sele. Mančester: makar znaju dokle se prostire.

Na stanici *Juston* Fridrih stoji na peronu, do pojasa u dimu i čađi, i udiše sve to: uvlači na nos, sisa kroza zube i guta kao da su mu sve te godine u Mančesteru oslabile pluća i

* Nem.: *bitte* – molim; nema na čemu. (Prim. prev.)

da je London jedini lek. Oko njega, oko nas, gomila naroda, pomešana prema vrstama. Muškarci, muškarci, muškarci i muškarci, te još muškaraca koji prate dame prenapadno obučene, i dame nemarno obučene, i dame odenute u sve između te dve krajnosti. Pored stuba policajac u čizmama. Tamo ispod reklamne table niz čistača cipela. Dva prodavca novina. Dosadna italijanska melodija s vergla. A upravo prolazi – nadobudno i krupnim koracima, sa štapovima – pleme bogataša sa cilindrima i razmetljivim lancima, a za njima jure dečaci prosjaci toliko prljavi da je nemoguće razaznati jesu li hrišćani, crnje ili šta već.

Zaustavljam jednog od železničkih nosača i pitam ga da mi kaže koliko je sati na staničnom satu.

„Gospodo?“, kaže on misleći da se šalim, jer je sat velik i jasan, da ga svi vide osim onih potpuno slepih. „Pa tamo stoji da su dva sata i petnaest minuta.“

Klimnem mu glavom u znak zahvalnosti. Čeka peni. Mahnem mu da ode; čudima neće izazvati naklonost kod mene.

„Na vreme“, viknula sam Fridrihu. I onda opet ne bi li me čuo od muzike, brbljanja i lupkanja čizama po pločniku: „Kažem da smo stigli tačno na vreme.“

Fridrih vadi sat iz džepića i podiže ga naspram onog sata, uverava se da ni jedan ni drugi ne obmanjuju. „Izgleda da jesmo“, kaže.

Probijam se da stanem ispred njega, pa prekrstim ruke. „Nemoj sada da vrdaš, Fridrih, seti se šta si rekao. Rekao si da ćemo, ne bude li kašnjenja, moći danas da odemo i pogledamo kuću. Ako stignemo ovamo pre tri, rekao si, nećemo morati da odlazemo za sutra.“

Ubacuje sat nazad i petlja rukavicama navlačeći ih. „Videćemo.“

Čekamo u čekaonici da nam se torbe utovare u iznajmljenu kočiju, onda napolju čekamo da ih prebace u drugu kočiju zbog hrome rage koja nije mogla da pokrene prvu. Ovi dodatni minuti provedeni u čudnovatosti tog čudnog mesta – smrad odvoda kao u Mančesteru, samo sa nekim posebnim prizvukom – izazvali su mi mučnu glavobolju i naveli me da želim, više nego ikad, da stignem u novu kuću. Da zatvorim vrata i osetim se bezbedno unutar svoja četiri zida. Postajem nestrpljiva. Zlovoljna sam i lupkam nogom. I dok se ukrcavamo i krećemo, jezik mi gori od želje za govoranicom, iako sam obećala da to neću ponovo potezati.

„Fridrih“, kažem. Od neravnina i drmusanja točkova glas mi podrhtava. „Fridrih?“

On uzdiše. „Šta je sad?“

„Ljubavi, oprosti mi ako ti je dosadno što navaljujem, ali i dalje mi nije jasno zašto moramo da svratimo kod Marksovih. Ako nam je kuća spremna, zašto ne odemo pravo tamo i uselimo se? Onda bismo mogli da se vidimo s Dženi i Karlom kad nam to odgovara, kad se sredimo i smestimo.“

Još jednom uzdahnu. Prekršta nogu i spušta oštro savi-
jen lakat na prozorsku dasku. „Zaista, Lizi, ne mogu opet o tome da raspravljam s tobom.“

„Jednostavno ne vidim potrebu, to je sve. Pravimo Dženi gužvu, kada je tamo naša kuća, čeka da se u nju uđe.“

„Za ime boga, Lizi, dobro znaš da je Dženi smislila da nas prime na ovih nekoliko dana. Želi da budemo tamo kako bismo zajedno napravili konačan razmeštaj. Osim toga, prekasno je za promenu plana. Ona nas je ljubazno pozvala, mi smo prihvatili ljubazni poziv, i to je, molim te lepo, svršena priča.“

Iako imam osećaj da je to sušta neljubaznost, znam da zaista mora biti svršeno. Kada muškarac nešto odluči, nemaš baš mnogo šta što možeš reći da mu promeniš mišljenje.

Okrećem se da gledam kroz prozor. Uskoro džinovski stanični hoteli ustupaju mesto radionicama i skladištima; sad redu zasebnih kuća od opeke i kamena; sad kućama u nizu i parku. Poput Mančestera, čitava ljudska istorija je ovde, pa i više od toga. Probam da pokažem nešto Fridrihu – vrata kuće u nekoj boljoj ulici – ali on ne gleda. Čuti na sedištu. Sedi potpuno mirno kao statua, pogled mu je na krilu, usta su mu opuštena.

„Da pogađam o čemu misliš?“, kažem.

„Šta to?“, pita trepćući poput zbunjenog deteta.

„Izgledaš kao da si kilometrima udaljen. Jesi li mislio o nečemu?“

„*Najn, najn*“, * prinosi pesnicu ustima i nakašlje se. „Ni o čemu nisam mislio. Baš ni o čemu.“

On tako kaže, i naravno da bi trebalo da poverujem u to, ali mu lice i držanje govore mnogo više; vidim da laže. Razmišlja o *njoj*, i to saznanje me čini tužnom i ljubomornom. Pominjana ili nepominjana, ona visi tu između nas; kao vazduh.

Popravljam manžetne na zglobovima sve dok nisam sposobna da ga ponovo pogledam. Kada ga pogledam, vidim da je primetio da sam povređena, mada sam sigurna da ne zna šta je to prouzrokovalo. Razvedrava se, raspoloženje mu se vraća i govori tonom muškarca koji hoće da se iskupi za nešto što i ne zna šta je.

„Uvek mi je bilo zanimljivo“, kaže, primićući lice staklu i žmirkajući kroz njega, „uvek mi je bilo zanimljivo kako Englezi dele zgrade vertikalno u kuće, dok ih Nemci dele vodoravno u stanove.“

Slegnula sam ramenima da mu kažem kako mi nikad ni na pamet nije palo da razmišljam o tome.

* Nem.: *nein* – ne. (Prim. prev.)

„U Engleskoj“, nastavlja on, „svaki muškarac je vlasnik svog hodnika, stepenica i odaja, dok smo kod kuće prinuđeni da koristimo zajednički hodnik i stepenice. Verujem da je baš onako kako Karl kaže: u ovoj zemlji je poželjno posedovati celu kuću zato što ona zaokružuje porodicu i ognjište. To je moje. To je mesto gde držim svoje radosti i tuge, i ne smeš ga pipnuti. Što je prirodno osećanje, pretpostavljam. Usušujem se da kažem sveopšte. Ali ovde je jače, mnogo jače nego u otadžbini.“

Pravim grimasu – „Je li tako?“ – pa spuštam prozor da uđe vetrić.

Zar ne zaslužujem da imam izvesne dane koji nisu njoj posvećeni?

Kočije se zaustavljaju ispred izdvojene kuće izgrađene u lepom stilu: tri spavaće sobe i jedna dnevna, prostor dobre veličine, cvetna bašta i trem. Za mene nije iznenađenje što žive mnogo iznad mogućnosti – da žive brzo i da ne raspolazu mudro svojim sredstvima. Svejedno, osećam se prozvanom da progovorim.

„Neće mnogo proći pre nego što nas izbace.“

Prihvatam kočijaševu ruku i šutnem suknju napred kako ne bih nagazila porub. Jedva i dodirnem tle kada se ulazna vrata širom otvore i dva psa su izletela napolje sa Tusi odmah iza njih: „*Stigli ste!*“

Veći pas je dotrčao do Fridriha i stavio šape na njegov svečan prsluk. Fridrih se saginje i dopušta da mu liže obraz i uvo. Za tako urednog čoveka gaji čudnovatu ljubav prema nečemu što kopa i lunja. Drugi pas, koji liči na pacova, dolazi i kruži oko mene. Skamenjeno stojim dok mi njuška intimne delove.

„Ne plaši se“, smeje se Fridrih. „Bezopasan je.“

Pogledom mu govorim da ću vrištati i napraviti scenu ukoliko je to jedini način.

Frkćući povlači životinju za ogrlicu i otera je. „Hajde, Viski, skloni se od te zle žene.“

Tusi ljubi Fridriha u usta i govori mu kako kasni sa dolaskom u London, kasni dvadeset godina. On se smeje i govori nešto na nemačkom, ona zabaci glavu i odgovara mu na istom jeziku, i sada on među njima snažno teče, tako stranda, ukoliko bih samo sudila po njihovim licima i izrazima, ne bih znala šta osećaju.

Kada završe s tim, Tusi prilazi i obavija me rukama, zbog čega se osećam kao dete, jer je sada viša od mene i ima veće grudi. „Konačno si stigla, tetka Lizi, konačno.“

„Tusi, draga moja, čekaj da te pogledam.“ Odmaknem je i pogledam od glave do pete. Kosa joj je uvijena u pletenice, oko vrata nosi dragulj, a haljina joj naglašava vitkost struka. Prošlo je samo godinu dana od njene poslednje posete Mančesteru – kakva je to sjajna i pijana rabota bila! – pa ipak, sudeći po njenom izgledu, lakše je poverovati da je proletelo triput toliko vremena. Petnaestogodišnjakinja, a suviše zrela za svoje godine i nikada više neće biti dete; da ti pukne srce.

„Sva si se uobrazila“, kažem.

„Jesam li?“, pita ona, praveći okret i kniks. Plazi se i namiguje dok se podiže iz naklona.

Pljesnem je rukavicom po ruci. „Sve više postaješ kao tvoj otac.“

„Misliš, postajem više Jevrejka?“

Smejem se. Nije izgubila oštar jezik. „Pazi da te otac ne čuje da pričaš tako nešto.“

Fridrih nalaže kočijašu da unese stvari unutra, prvo kofere, kutije i poklone na kraju. Tusi me uzima za ruku i vodi me prilazom do trema.

„Tetka Lizi, tako si mi nedostajala.“

„I ti si meni nedostajala, dete.“

„I sada ćemo, najzad, biti komšinice.“

„Da, bilo je krajnje vreme.“

„Znaš, udaljena je samo dvadeset dva minuta. Tvoja nova kuća oдавде. Često sam bila tamo i računala sam daljinu. Od vrata do vrata, dvadeset dva minuta peške.“

„Samo toliko? Stvarno je blizu.“

„Radićemo sve i svašta zajedno, zar ne, tetka Lizi?“

„Biće vremena za sve. Neće nam nedostajati ni ono što ćemo raditi ni vremena za to.“

Ostatak porodice je stajao u ulaznom hodniku; prava parada. Majka, otac i najstarija ćerka, spremni da uživaju u časti koju znaju da je mi moramo osećati zbog povezanosti s njima. Fridrih ulazi i pozdravljaju ga s još nemačkog, pa s još više, sve dok se vazduh ne ispuni njime. Dopuštam im da se raduju. Zastavši na ulazu, čudim se drvetu koje drže u kaci na tremu.

„Drvo“, kažem, „u kaci.“ Povlačim Tusi za rukav. „Ne bih dozvolila da više poraste jer će je probiti.“

Dajući oduška glasnom smehu, Tusi me povlači uz stepenik i prikazuje me kao što upravitelj cirkusa prikazuje svoju lavicu; kuka zabačenog unazad, ispruženih ruku, treperavih prstiju, ogromnog osmeha. Mlada Džejni prva istupa a predstavlja privlačan prizor. Tu lepotu, uistinu, možda treba malo istaći, ali je svejedno lepota, i ne bih joj je oduzimala. Sledeći prilazi Karl, njegovi brkovi me grebu po licu kao drač, usne mu liče na presušene kobasice.

„Dobrodošavša, Lizi“, kaže.

I za kraj, Dženi lično. Promene na licu joj govore koliko je vremena prošlo. Po mom računu pet ili šest godina, premda ona izgleda kao da je protekla decenija i više. Duboko je, izgleda, zagazila u jesen života.

„Dobro došla u naš dom, Lizi“, rekla je uz odveć mnogo energije. „Dobro došla u London.“

Nudim osmeh zahvalnosti i sada crvenim zbog njegove neiskrenosti. Nismo navikle da se igramo ovih igara. Iz ovog ili onog razloga, uvek sam se opredeljivala da ostanem kod kuće kad je Fridrih putovao u prestonicu; isto tako Dženi nikada nije išla s Karlom i Tusi da posećuje Mančester. Niko-ga to nije čudilo, nisu pružali opravdanja u naše ime, naša odsustvovanja su uzimana kao uobičajeni i željeni običaj, što smatram da su i bila.

„A Lora?“, kažem, za svaki slučaj, da kasnije ne zaboravim da je pomenem pa me ocene kao nepažljivu zbog toga. „Ima li vesti o Lori?“

„Bezbedni“, kaže Dženi. „Preselili su se iz Pariza u Bordo. Tamo će biti bezbedni.“

Zaustim da se dalje raspitam, ali ona mi stisne ruku kao da kaže kako će biti dosta vremena za to, da ne brinem, sada je trenutak za ponovno okupljanje i proslavu.

Karl i Fridrih se iza prepiru ko treba da plati kočijašu, kao da će biti ikakve razlike iz kog je džepa došlo: zar nije sve to voda s istog izvora? Dženi je morala da se umeša, a ja sam zahvalna za slobodan trenutak da skinem šešir i bolje razgledam okolo. Hodnik je, kako vidim, oblepljen vedrim tape-tama. Tu je sto sa keramičkim životinjama i bistom. Ogle-dalo i niz slika, i na svakom zidu po vrata. Tepih je debeo i nepohaban, a prostire se do prvog odmorišta i dalje. Ogra-da na stepeništu je ofarbana sa tri sloja bele.

Kada su se postarali za kočijaša, Dženi šalje muškarce u sobu za primanje, da ne smetaju. Kratko se nasmeši u tiši-ni i onda kaže: „Nim?“, samo jednom i jedva čujno, skoro kao uzdah.

Kao nekim čudom, iz kuhinje dolazi služavka. Odevena je u jednostavnu haljinu i nosi belu kapicu i kecelju. Mnogo sam čula o njoj, kako je navodno prijatna za oko, lakne mi što vidim da je običnija u stvarnom životu. Lepih crta, zasi-gurno, ali rad je ostavio traga na njoj.

„Nim, kofere, molim te“, kaže Dženi. Šapuće to, kao da je izdavanje naredbi boli i mora biti učinjeno tiho. „U gostin-ske sobe. Hvala ti.“

Nim klimne glavom gazdarici i u prolazu klimne i meni u znak pozdrava. Sklanjam se u stranu da bi ona prošla, ali ne previše, kako bih mogla da je odmerim.

Nos joj ne dopire ni do mog ramena!

Prizor me je zabezeknuo jer, kada vam je neko poznat iz priče – kad se o toj osobi priča toliko da ti to ime postane zvučnije od Jehovinog – očekuješ da se ona nadvija i da je ogromna, ali evo nje ovde, sva je sićušna. Dok je posmatram kako se penje uz stepenice, nemam više sumnje u čvrstinu njene građe, niti u njenu gipkost – uspeva da istovremeno tegli dva bremena, a da je ne sapletu psi koji se vrte oko nje – ali ne može se izbeći činjenica da je, blagoslovena bila, ipak mrvica. Ne povedeš li računa, izgubiće ti se.

„O, Nim, još nešto“, kaže Dženi kada je služavka već zama-kla iza okuke stepeništa. „Kada to završiš, imaćemo zaku-sku u sobi za primanje.“ Dženi se sada okreće prema meni i pokretom ruke pokazuje da joj je laknulo što se otarasila ružnih zadataka. Uzima mi šešir iz ruke i spušta ga na sto. „Dodi“, kaže ona, hvata me za ruku i odvodi u obilazak.

Brojim, soba za primanje, jutarnja trpezarija, staklena bašta, podrum, pet spavaćih soba, tri mačke i dve ptice.

Dženi kaže: „Zaista je ovo kneževsko mesto za stanovanje u poređenju sa rupama u kojima smo ranije živeli. Zapravo, mislim da je ovo odveć velika i skupa kuća. Karlu u nedogled

pričam da treba da se preselimo, da živimo isuviše otmeno s obzirom na naše okolnosti. Što se mene tiče, ne bi mi smetalo ni da živim u Vajtčepelu. Ali on ne želi ni da čuje za to. Smatra da je kuća osnovno sredstvo kojim devojke mogu stvoriti kontakte i veze koje će im obezbediti budućnost.“ Pruža prst i njime pravi krugove po vazduhu. „Okruženi lekarima i advokatima.“ Oblik njenih usta bi navodno trebalo da mi kaže da su njoj takvi ljudi nužna neprijatnost, poput smrada punog vedra pomija. Posle kratkog razmišljanja, ta grimasa nestaje. „Ali usuđujem se da kažem da je Karl u pravu. Čisto proletersko okruženje sada bi bilo neprikladno, koliko god bi nam bilo lepo da smo sami, samo nas dvoje, ili da su devojke dečaci.“

Zaustavile smo se ispred Karlove radne sobe. Uzgred, ona je zbunjena što su vrata poluotvorena, vidim da je uznemirena time da li da se usudi da uđe ili da pređe preko toga. Pretvarajući se da ne primećujem njenu nelagodu, izvlačim ruku ispod njene i ulazim unutra.

„Možda deluje da je nered“, kaže ona idući za mnom, „ali soba ima neki vlastiti jedinstven sistem.“

Probijam se do čistine na prostirci, malog okruglog dela tepiha oivičenog gomilama knjiga i novina.

„Možda nije odmah uočljivo, ali ova soba je zapravo najsvetlija i najbolje provetrena u kući.“ Provlači se i povlači zavesu. „Brdo je odmah tu. Najbolji vazduh u Londonu. Treba samo na trenutak da ostaviš otvoren prozor i smrad cigara je nestao.“

Dovoljno sam blizu ploče iznad kamina tako da mogu lepo da pogledam stvari koje su po njemu razbacane: šibice, kutije duvana, tegovi za papir, portreti Dženi i devojaka.

„Vidi, evo ga tvoj“, kaže ona pokazujući na Fridrihovu sliku.

Pri izlasku sam toliko slobodna da uguram fasciklu koja mi se čini kao da će se srušiti s police za knjige.

„Zove ih njegovim robovima“, kaže Dženi, misleći na knjige.

Na donjem spratu je pripremljen poslužavnik u sobi za primanje. Nim stoji pored njega iščekujući naše želje. Fridrihu i Karlu su već poslužene pozamašne doze džina.

„Lizi, šta će biti, čaj ili kafa?“, pita Dženi.

„Šta god i ti sama piješ“, odgovaram ja.

„Šta kažeš za kafu?“

„Ne, ne bih kafu, ali hvala.“

„Onda čaj.“

„Nisam baš ni za čaj, veoma si ljubazna.“

Karl se lupi po butini i dobronamerno zagrmi: „Zar ne vidiš da žena hoće piće!“

Uz Dženin vrat se penje rumenilo. Kratko se nasmeje, pogleda na sat a onda dole, u svoj porub. „Lizi, piće?“

„Da, uzeću gutljaj ako se već služi.“ Da se odobrovoljim.

Nim mi prilazi sa polovinom doze. Izbegava moj pogled dok mi pruža čašu; drži ga uprtog u pod.

„Hvala, Nim“, kažem, jasno i glasno da me čuju. „Mnogo si dobra.“

Usta joj se trzaju. Neko kašlje. Ona požuri nazad do poslužavnika i priprema devojkama čaj. Fridrih sedi u stolici najbližoj njoj. Pratim kako se ponaša, ali on je zapravo jedva i primećuje. Više od toga, zanemaruje je. Da ne znam kako je Fridrih pažljiv kad je reč o ponašanju, rekla bih da je čak nepristojan.

Sa svog kraljevskog mesta na divanu, Karl nam nazdravlja. „Za Fridriha i Lizi“, kaže on. „Posle tame Mančestera, da pronađete sreću i spokoj ovde u Londonu.“

Tusi pretura po fioci i dolazi sa dva umotana poklona. Fridrih je prvi darovan: crvena vratna marama. Vezuje je, maršira gore-dole i oponaša zvuk Marseljeze, svi se smeju i tapšu. Moj je kutija za nakit, a unutra, na plišanoj postavi, srebrni naprstak i igla sa malo već udenutog konca. Podižem iglu, a svi se razgale.

Karl kaže kroz smeh: „Revolucionarka se konačno skrasila sa ručnim radom!“

Pravim se da sipam piće u naprstak. „Biće od koristi za merenje džibre.“ I to ih je – prosto kô pasulj – pomamilo.

Kada smeh umine, prostorijom se sleže umorna tišina. Kucanje sata. Srkanje pića.

„Čika Fridrih“, kaže Džejni posle izvesnog vremena, „jesi li završio tvoju istoriju Irske?“

Ovo je oduševilo Tusi. „O da, čika Anđele, kada ćemo moći da je čitamo?“

„O, o“, kaže Fridrih, igrajući se pešom sakoa i mršteći se. „Hvala vam što se interesujete, draga moja deco, ali bojim se da se onedavno bavim nečim drugim. Sada je u centru pažnje Francuska.“

„Hmm“, mrmori Karl, „uistinu. A kada već pričamo o tom prokletom mestu, moramo zauzeti jasan položaj u toj situaciji. Naša prvobitna podrška Pruskoj se ispostavlja kao prilična sramota...“

„Karle, molim te“, upada Dženi. „Možeš li da taj razgovor za van kuće ostaviš dok zaista ne budeš van kuće?“

Karl diže ruke uvis u znak predaje.

Tusi se smejući.

Dženi mi hvata pogled i pokazuje prema poslužavniku. „Lizi, tu imaš malo tarta“, kaže. „Ali ako ti se jede nešto da te više zasiti, može Nim da ti pripremi malo hladnog odreska.“

Odmahujem glavom, možda odveć žestoko. „Molim te, nemoj da se mučiš. Jeli smo u vozu.“

Fridrih, uvek podložen onesvešćivanju ako ne jede između obroka, samo što mi se nije usprotivio, ali vidi moj izraz lica i ispravlja se. „Bojim se da Lizi postaje nespokojna. Željna je da vidi kuću. Obećao sam da ću je danas odvesti da je pogleda.“ Gleda u Karla kao da moli za odsustvo.

Karl maše poput žene. „Samo napred, Fridrih. Pokaži Lizi vaš novi dom. Imaćemo kasnije vremena da sve nadoknadimo.“

Dok oblačim kaput i opet stavljam šešir, Dženi mi priča kako je uredila kuću. Usmerava mi pažnju na određen razmeštaj i pita bih li želela da to promenim.

„Dženi, reci ću ti kad sve budem videla“, kažem. „Ti ćeš prva saznati.“

Napolju me ophrvava vazduh, osveženje. Ne bi mi smetalo da hodam dvadeset dva minuta. „Hoćemo li peške?“, kažem, misleći da je Fridrih pored mene, ali kad se okrenem, vidim da je potpuno nestao. „Fridrih?“

Iznenada ga osetim iza sebe, a onda se sve zacrni.

„Ovako će biti još veće iznenađenje!“, kaže on i time izazove još jači smeh i pljeskanje porodice okupljene na kućnom pragu, i premda primećujem kako dopuštam da se to desi, kažem sebi, baš tako: „Zar ne mogu prosto da je vidim? Mora li to biti jedna od njihovih igara?“

Fridrih mi je stavio svoju novu vratnu maramu preko lica, kao povez za oči.

TREĆE POGLAVLJE

Mesto spokoja

Čitava večnost mu treba da mi skine tu prokletinju. Dvaput, četiri puta, šest puta udaram čizmom, a on je i dalje iza mene, bori se sa čvorom.

„Šta te sprečava?“, pitam.

„Strpljenja, Lizi“, kaže, a ja znam da je izlišno ponovo mu govoriti, u ovako poodmakloj fazi, da ga je vreme provedeno u Mančesteru pretvorilo u severnjačku šeprtlju.

Osećam kako gura prst ispod vratne marame; sada čujem kako je zagriža i kida je zubima. Pamučna tkanina me čvrsto steže preko nosa, što mi otkriva da nije stvarno nova, ta krpa. To je jedna od starih iz Kluba, i dalje smrdi na cigare i mast protiv opadanja kose.

Još jednom slabašno zaječavši, odveže je. Preda mnom se ukazuju polukružne kuće u nizu – palate iz snova.

„Primrouz hil“, kaže i okreće me prema travnatom brdu što se uzdiže tamo gde se završavaju kuće na suprotnoj strani ulice.

„Jesu li ono ovce?“, pitam.

„A ova“ – opet me okreće, pa se tog puta susretnem s ogromnim pročeljem kuće – „ta je naša.“

Moram da ušinem vrat unazad da bih joj sagledala vrh. Sjaj dnevne svetlosti presijava se u prozorima. Tri nivoa. Gvozdene ograde. Spoljni ulaz u podrum.

„Pa?“, pita me.

Osećam nesvesticu, što se može dogoditi kada upoznate stvarnu budućnost koja zamenjuje ono što ste samo iščekivali.

„Zar nemaš ništa da kažeš? Topla i hladna voda skroz do gore!“

Ošamućena od slabosti, hvatam se za grlo i podrhtavam dok prelazim preko praga. „Neka nam je bog u pomoći, Fridrih, ja ne znam. Strašno je bajna.“

Kako je obilazim – staklena bašta je već ispunjena cvećem i biljkama, u vešernicu može da stane čitava vojska, garderoba sa kukicama za njih sto, podrum veći od onoga u kome sam odrasla – moram da se pridržavam za zidove i stolove kako bih stajala uspravno. Sve vreme očekujem Fridrihovu ruku da me pridrži, ali nje nema. S njim nešto nije u redu. Obuzela ga je plaha narav. Kada pokažem na nešto, on se postara da skrene pažnju na drugu stranu. Kad otvorim vrata s leve strane, on otvori druga s desne. Kada odem da pogledam ormar, on ode da pogleda lampu.

„Dobro je obavila posao“, kažem. „Dobar posao.“

Ali on ne odgovara. Mora da mu se ne dopada šta je uradila. I, da budem iskrena, vidim i zašto.

Po njenom shvatanju, ne postoji ništa gore od nove kuće koja izgleda novo. Baš je to rekla sad pre nego što smo krenuli. „Sve dok žed za novinom postoji nezavisno od estetskih razmatranja“, pričala je, „cilj Mančestera, Šefilda i Birmingema

biće da proizvode predmete koji će se uvek činiti novim. I, Lizi, postoji li išta depresivnije od sjaktenja novog.“

A ja pomislih: „Da, vonj propadanja.“ Uz to sam njeno stanovište prihvatila kao londonsko, potpuno u suprotnosti sa razumom. Ali šta ja pa znam? Ona je baronesa i bolje se razume u stilove. (Da mi je znati kako li je završila sa sirovinom poput Karla. Verovatno je on mislio, kad već njeno porodično stablo sadrži jednako pobunjenika koliko i plemića, da će ona sigurno imati u svojoj krvi ispravno mišljenje o svemu. A *ona* mora da je mislila, recimo, mora da je mislila da je on obrazovan i pametan, tip muškarca koji će izvojevati slavu na zemlji, iz čega se samo može videti koliko je malo istinske mudrosti u mladim srcima.)

Prilikom uređenja kuće, kako je kazala, pokušala je da ublaži netaknutost i da doprinese da sve deluje starije. Rekoh da se nadam da to ne znači da će okolo po stanu biti prljavštine i prašine jer to neću dopustiti. Rekla je da nije u pitanju čistoća već zaostavština, budući da starinske stvari mogu biti čiste iako ne sijaju. Pitala sam što bih ja želela zaostavštinu. Meni je potrebno samo nekoliko čvrstih stolica. Rekla je da nije teško postići taj utisak, čak i u novijim i skromnim kućama, kupujući potrepštine na licitacijama, poput nameštaja starijeg datuma i umetnina koje su korišćene i pohabane – i *oštećene*, kako sad vidim – i razbacati ih okolo tako da dve nove stvari ne budu jedna do druge i ne budu oči.

„Okončanje tiranije novina“, kako je ona to nazvala.

„Trošenje tuđeg novca“, kako ja to zovem, ali samo u sebi. Neljubazno je što to i pomišljam, jer ne bih bila sposobna sama to da obavim – da odbacujem, razmeštam, popravljam – bez nje.

Na sve je mislila. Stavila je odgovarajuće rese na draperije i odgovarajuće nabore uz rese. Nekoliko komada nameštaja

koje smo sami poslali, ona je zatrpala jastučićima. Obezbedila je zalihe. Dala je da se naprave posetnice; eno ih tamo složene na stolu u hodniku. Na sve je mislila: od prvog do poslednjeg, od početka do kraja.

„Malko smo prekoračili budžet“, rekla je. „Ali smatram da kvalitet govori sam za sebe.“

One sobe zaista govore. Govore mračno i svečano. Što se tiče kupovine nameštaja – i za većinu se, po svim pričama, nadmetala kô luda – nije razmišljala šta je lepo, već šta je prikladno za Fridrihov položaj. Kad ih sada pogledam, ove grdosije od polica za knjige i vitrina, писаćih stolova i astala, počinjem da se pitam nije li ga sve vreme mešala sa sveštenikom.

„Fridrih, misliš li isto što i ja?“, pitam ga ne bih li ga razveselila.

Ali on nije raspoložen za šalu. Potonuo je kao kamen. Zatvorio se u sebe. Sleže ramenima i nestaje na spratu. Pratim ga gore i zatičem na prvom odmorištu kako smrknuto gleda u stopala.

„Lizi, želim da mi udovoljiš i pokažeš koju sobu bi želela za svoj budoar. Više volim da neko drugi odluči o tim stvarima.“

„U redu“, kažem, uozbiljivši se. „Ako tako želiš da bude.“

Dženi je stavila komodu i toaletni stočić u veliku sobu na prvom spratu, prema tome verovatno očekuje da ću zahtevati baš tu, zbog veličine i udaljenosti od ulice. A ja sam eto odlučila da nju prepustim Fridrihu – ipak je bliža njegovoj radnoj sobi – i umesto nje biram manju na gornjem spratu. Tamo ću deliti odmorište sa služavkama, što znači i dodatni niz stepenica za penjanje i silaženje, osim toga znam kako će ljudi misliti da sam je uzela iz straha da ne tražim previše. Istina je pak da mi mnogo više odgovara. Postarali su se da